

JULIAN SKOREK

Uniwersytet Zielonogórski

Parenteza w dyskursie lingwistycznym
wielosuprematycznych wypowiedzeń oznajmujących
(badania eksperymentalne)

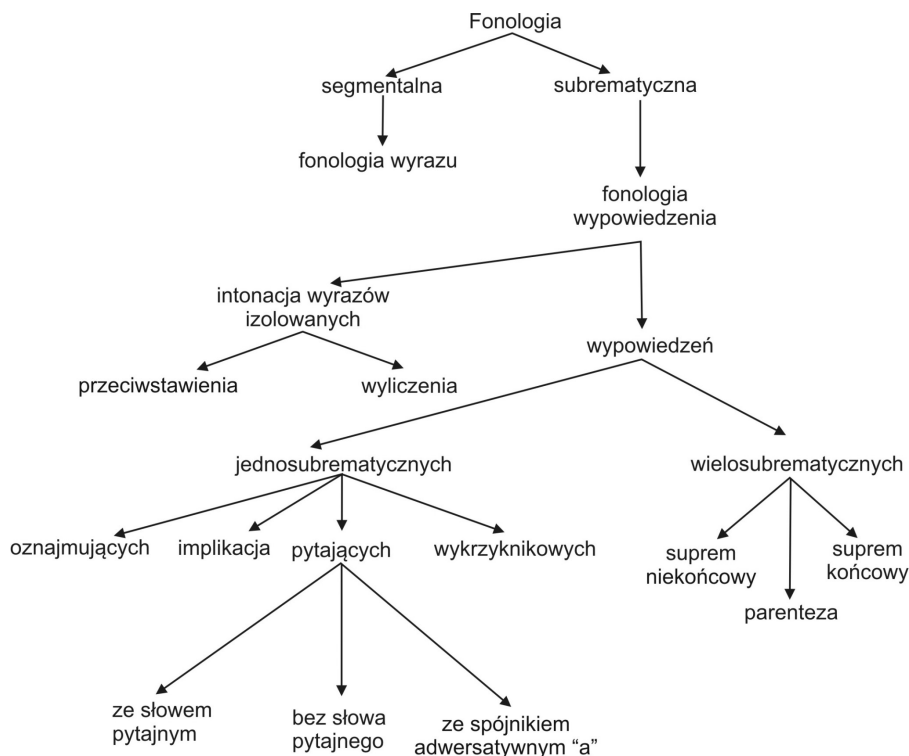
Parenthesis of multi-suprasegmental declarative utterances in the linguistic
discourse (experimental researches)

CEL PRACY

Celem niniejszej rozprawy jest wykrycie i opis funkcji parentezy w dyskursie lingwistycznym wielosuprematycznych wypowiedzeń oznajmujących. W systemie komunikacyjnym języka polskiego parenteza jest jednostką kontekstową. Różni się w sposób zasadniczy od jednostek podstawowych, tj. wypowiedzeń: oznajmujących (PSO), pytających ze słowem pytajnym (PSP-1), bez słowa pytajnego (PSP-2), pytających ze spójnikiem adwersatywnym „a” (PSP-3) oraz wykrzyknikowych (PSW¹), które mogą występować poza kontekstem jako jednostki samodzielne (zob.: rys. 1).

Dyskursem składniowym parentezy może być wypowiedzenie złożone typu oznajmującego, pytającego lub wykrzyknikowego. Parenteza może występować w kontekście: 1) pytającej sekwencji dialogowej (Skorek 2013b: 9–29), 2) dialogowej sekwencji oznajmującej (Skorek, Skorek 2014: 168–190), 3) monologu tekstu prozatorskiego (Skorek 2013a: 75–93). Tak więc może ona pojawiać się w różnych wypowiedzeniach oraz sekwencjach tekstu. Tego rodzaju wypowiedzenie złożone nazwiemy wielosuprematycznym wypowiedzeniem oznaj-

¹ Zob.: Skorek 2012: 129–133.

Rys. 1. Klasyfikacja dystrybucyjna wypowiedzeń

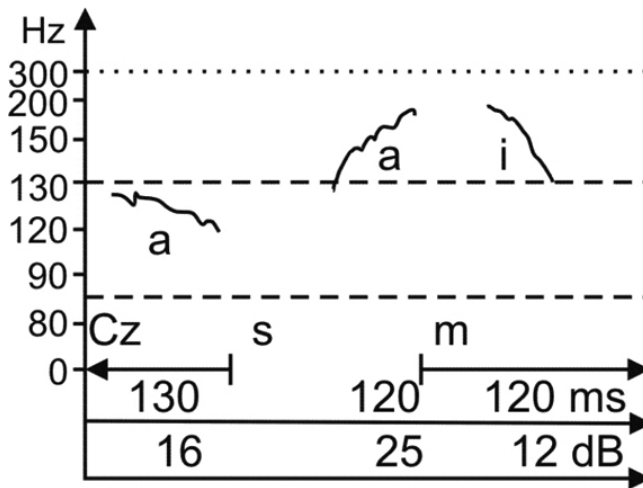
mującym, pytającym lub wykrzyknikowym z parentezą. Jednostka parentetyczna została wtrącona w kontekst składniowo-intonacyjny i ma tu swoiste znaczenie merytoryczne. Pod pojęciem parenteza rozumiemy jednostkę systemu komunikacyjnego języka o ważkich właściwościach semantycznych, składniowych, intonacyjnych oraz stylistycznych. W pole semantyczne terminu *parenteza* (syn.: wstawienie) wpisują się kategorie semantyczne, składniowe oraz intonacyjne. Definiując wypowiedzenie parentetyczne, w istocie bierzemy pod uwagę greckie słowo *parenthesis* ‘wstawienie’.

Badania eksperymentalne pozwalają zbadać parentezę nie tylko z punktu widzenia jej struktury intonacyjnej, lecz również opisać jej właściwości semantyczne, składniowe. Wypowiedzenia parentetyczne, które występują w kontekście zdań pojedynczych i złożonych, są interakcją wymiany spostrzeżeń, sądów oraz myśli bohaterów utworów literackich. Procesowi właściwej recepcji treści utworu literackiego sprzyja autor, stosując werbalną ocenę replik dialogowych w formie **parentezy**, która ma postać uzupełnienia, oceny lub asocjacji retrospekcyjnej (Skorek, Skorek 2014: 175).

ANALIZA JEDNOSTKI PARENTETYCZNEJ W DISKURSYE LINGWISTYCZNYM WYPOWIEDZEŃ

Jednostka parentetyczna (*ale bardzo rzadko*) dzięki funkcji wtrącenia powoduje rozczłonkowanie wypowiedzenia pojedynczego *Czasami coś śpiewała* na części: inicjalną i terminalną. Jednostka inicjalna jako suprem (dalej SN²) stanowi wypowiedzenie o treści niezakończonyj, a część terminalna (dalej ST) wyraża treści zakończone. Parenteza, występująca w interpozycji wypowiedzenia, powoduje rozbitcie pojedynczego wypowiedzenia oznajmującego na dwie części o różnej treści lingwistycznej, tworząc w ten sposób wielosuprematyczne wypowiedzenia typu oznajmującego z parentezą.

Akcent suprematyczny jednostki inicjalnej traci właściwości inwariantu i, przybierając formę **wariantu** fonologicznego, nie pełni już funkcji konstytutywnej. Zatem akcent suprematyczny jednostki inicjalnej jest pozbawiony nacechowania fonologicznego (-). Tak na rys. 2 segment *-a-* sylaby *-sa-* wyrazu *czasami* wykazuje przebieg rosnący, ton wysoki, nieznaczne skrócenie iloczasu oraz wzrost poziomu intensywności – 25 dB. Skrócenie iloczasu mieści się w granicach przyjętego błędu pomiarowego, tj. 10 ms. Ten zespół komponentów, który tworzy akcent suprematyczny, cechuje **wariantowość**. Z tego względu nie może konstytuować wielosuprematycznych wypowiedzeń oznajmujących z parentezą.

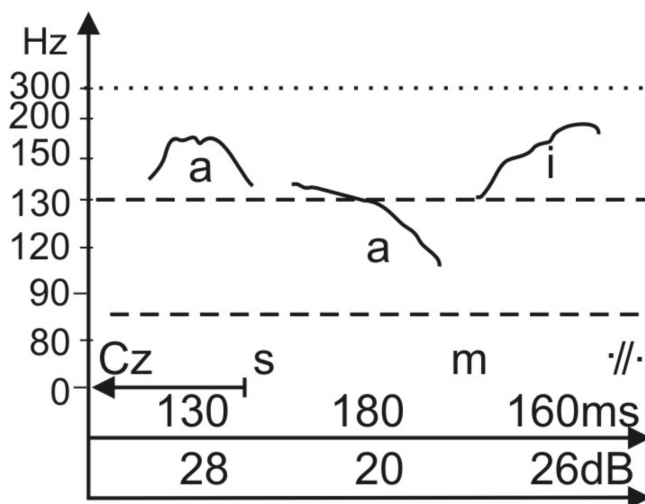

Rys. 2. Tonogram supremu inicjalnego *czasami* -//-. Niski żeński głos AK

Jednostka inicjalna *czasami* wyraża treści **niezakończone**. Na rys. 3 ma inną strukturę intonacyjną niż na rys. 2. Akcent suprematyczny swoim zakresem obejmuje tu dwa segmenty samogłoskowe sylab terminalnych: przedostatnią (zob.:

² SN = suprem niezakończony.

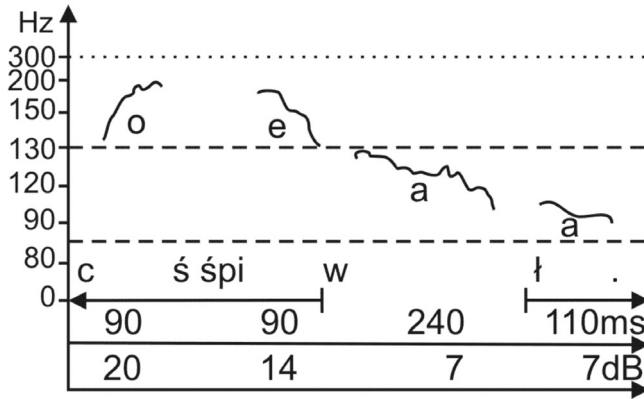
rys. 3, segm. *-a-* syl. *-sa-* oraz końcową segm. *-i-* syl. *-mi-*). Zatem segment samogłoskowy jako binarny (dwójkowy) posiada: przebieg opadająco-rosnący, ton nisko-wysoki, wydłużenie iloczasu i spadek poziomu intensywności. Tak więc jednostka inicjalna ma charakter **wariantowy**. Akcent suprematyczny, tracąc właściwości inwariantu, stał się tu fonologicznym wariantem.

Rys. 3. Tonogram supremu inicjalnego *czasami* -//-. Niski żeński głos AK

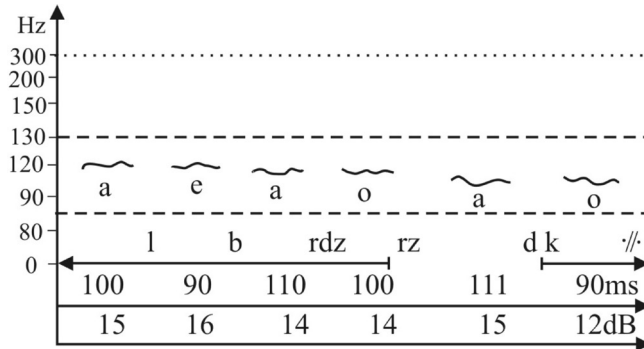
Suprem inicjalny w strukturze wielosuprematycznych wypowiedzi oznajmujących z parentezą stanowi **wariant** fonologiczny (zob.: rys. 3 i por. z rys. 2). Natomiast akcent suprematyczny jednostki terminalnej ma charakter **inwariantu**. Cechuje go zespół komponentów lingwistycznie relewantnych: przebieg opadający, ton niski, wzrost iloczasu oraz spadek poziomu intensywności (zob.: rys. 4, segm. *-a-* syl. *-wa-*). Zatem jest on fonemem, który konstituuje zarówno polskie jednosuprematyczne wypowiedzenia oznajmujące (PSO), jak i wypowiedzenia oznajmujące z parentezą: *Czasami (ale bardzo rzadko) coś śpiewała*.

Zarówno fonem suprematyczny jednostki terminalnej, jak i jednostki parentetycznej, w tego typu wypowiedzeniach mają charakter **inwariantu**, a zatem są fonologicznie nacechowane (+). Jednostka parentetyczna, występując w kontekście wypowiedzi złożonych, wyraża **relewantne** treści lingwistyczne, które są tu przekazywane w formie skromnych, ujednoliconych środków intonacyjnych. Komponenty intonacyjne w wypowiedzeniu parentetycznym zostały ujednolicone do takiego stopnia, że w odbiorze recepcyjnym stwarzają wrażenie pełnej monotonii. Kierunek przebiegu w całej jednostce parentetycznej wykazuje ton równy. Wszystkie segmenty realizują się w paśmie niskim częstotliwości F_0 , a zatem cechuje je ton niski. Nieznaczne zróżnicowanie iloczasu oraz poziomu

Rys. 4. Tonogram supremu terminalnego *coś śpiewała*. Niski żeński głos AK

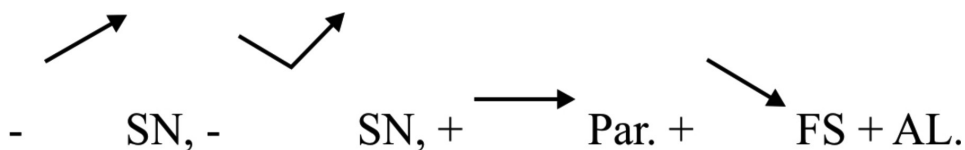
intensywności nie są przez odbiorcę postrzegane (zob.: rys. 5). Zatem jednostka parentetyczna wykazuje inwariantny: przebieg zbliżony do równego, ton niski, ujednoczenie iloczasu oraz poziomu intensywności (zob.: rys. 5).

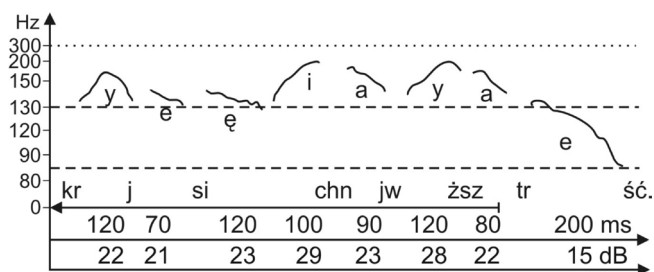
Rys. 5. Tonogram parentety w interpozycji *ale bardzo rzadko*. Niski żeński głos AK

Parenteza posiada stałą lokalizację interpozycyjną. W zapisie ortograficznym nie ma jednolitej, ustalonej formy graficznej. Na rys. 5 parenteza zastała oznaczona w sposób nawiasowy (zob.: rys. 5 i por. z rys. 7). Zrówno nawiasy, przecinki, jak i myślniki są ortograficznymi znakami pauz intonacyjnych. Znaki te wyrażają momenty ciszy. Pauza, występująca przed parentezą, oznacza ciszę, po której ton wysoki (wysokie pasmo diapazonu) realizuje się na tonie niskim (pasmo niskie diapazonu F_0). Pauza, która powstaje po wypowiedzeniu parentetycznym, oznacza przejścia od tonu niskiego do wysokiego.

Relacje kierunku przebiegu tonu w przypadku wypowiedzenia *Czasami (ale bardzo rzadko) coś śpiewała* wyraża formuła:

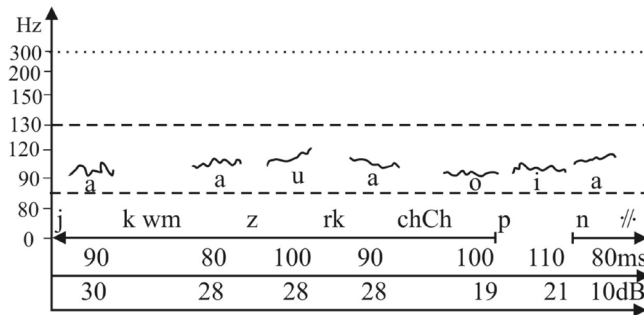
Wypowiedzenia *Ale w tych niedomówieniach, jak w mazurkach Chopina, kryje się ich najwyższa treść* jest typowym wielosuprematycznym wypowiedzeniem oznajmującym z parentezą. Jego struktura intonacyjna ma charakter normatywny. Treści oznajmujące wyraża akcent suprematyczny, który w funkcji lingwistycznej jako fonem suprematyczny posiada: przebieg opadający, ton niski, wydłużenie iloczasu, spadek poziomu intensywności. Zatem jest on fonologicznie nacechowany (+) (zob.: rys. 6, segm. -e- syl. -treść-). Wykazuje **inwariantność** komponentów intonacyjnych. Cechuje go terminalna lokalizacja.

Rys. 6. Tonogram supremu terminalnego *kryje się ich najwyższa treść*. Niski żeński głos AK

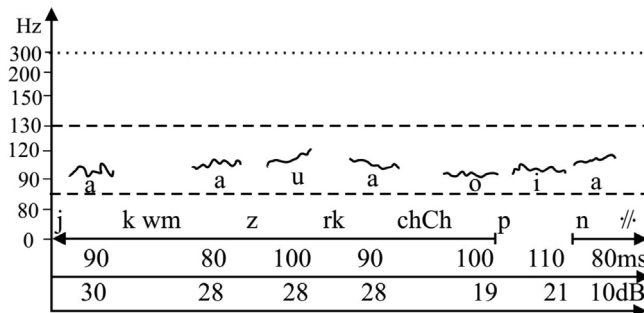
Parenteza w tym kontekście składniowym została wyodrębniona w formie przecinków, które, podobnie jak nawiasy lub myślniki, są wyrażeniem pauz intonacyjnych³. W wypowiedzeniu *Ale w tych niedomówieniach, jak w mazurkach Chopina, kryje się ich najwyższa treść* inwariantem jest nie tylko suprem terminalny, lecz również jednostka parentetyczna. Wykazuje ona unifikację komponentów intonacyjnych. Jest to: przebieg równy, ton niski, ujednoczenie iloczasu oraz poziomu intensywności (zob.: rys.7).

³ Znaki graficzne, które wyodrębniają wypowiedzenia parentetyczne, są jedynie wyrażeniem pauzy intonacyjnej. Ich wzajemna substytucja jest bez znaczenia.

Rys. 7. Tonogram supremu parentetycznego *jak w mazurkach Chopina*. Niski żeński głos AK

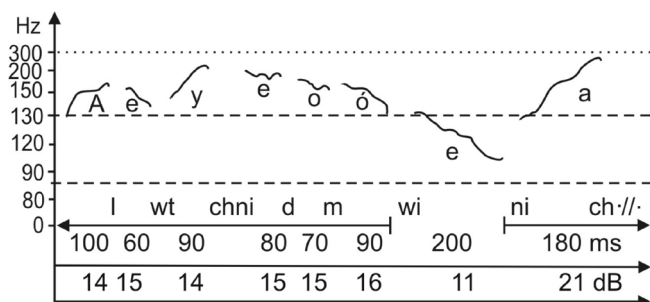
Akcent suprematyczny jednostki **inicjalnej** wielosuprematycznego wypowiedzenia oznajmującego z parentezą cechuje **wariantowość** komponentów intonacyjnych. W supremie inicjalnym *Ale w tych niedomówieniach* akcent suprematyczny ma: przebieg rosnący, ton wysoki, wzdłużnie iloczasu, znaczny wzrost poziomu intensywności (zob.: rys. 8, segm. -e- syl. -wie-).

Rys. 8. Tonogram supremu inicjalnego *Ale w tych niedomówieniach -//-*. Niski żeński głos GR

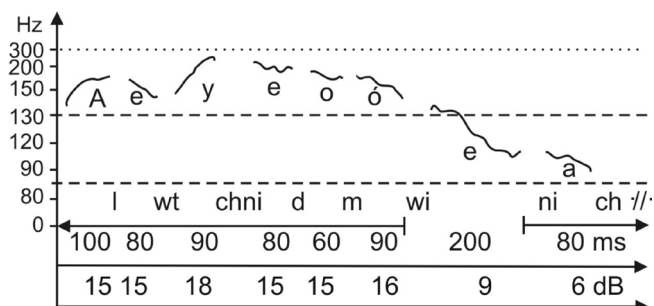
Jednostka **inicjalna** (zob.: rys. 9 i por. z rys. 8 i 10) posiada identyczną strukturę fonetyczną, morfologiczną, semantyczną oraz składniową. Jedynym dyferentem jest struktura intonacyjna. Akcent suprematyczny jednostki inicjalnej (zob.: rys. 9) ma: binarny przebieg opadająco-rosnący, binarny ton nisko-wysoki, wzdłużenie iloczasu, > spadek i kolejny < wzrost poziomu intensywności (zob.: rys. 9, segm. -e- syl. -wie- oraz -a- syl. -niach-).

Możliwy jest trzeci wariant akcentu suprematycznego, który tworzy jednostkę **inicjalną**. Segment samogłoskowy akcentu suprematycznego wypowiedzenia *Ale w tych niedomówieniach -//-* pada na jeden segment samogłoskowy. Wykazuje on: opadający kierunek przebiegu, ton wysoki, wzdłużenie iloczasu, spadek poziomu intensywności (zob.: rys. 10, segm. -e- syl. -wie-).

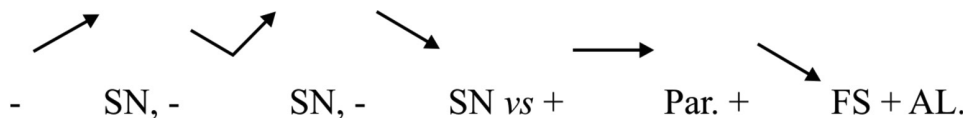
Rys. 9. Tonogram supremu inicjalnego *Ale* w tych niedomówieniach -//-. Niski żeński głos DS

Komponenty intonacyjne mają charakter krzywych nienakładających się, a zatem z racji swej funkcji fonologicznej są nierelevantne i dla tej jednostki nie mają charakteru konstytutywnego. Wobec tego komponenty intonacyjne, które mogą wchodzić w skład akcentu suprematycznego jednostki inicjalnej, cechuje **wariantowość** (zob.: rys. 10 i por. rys. 9 i 8).

Rys. 10. Tonogram supremu inicjalnego *Ale* w tych niedomówieniach -//-. Niski żeński głos GR

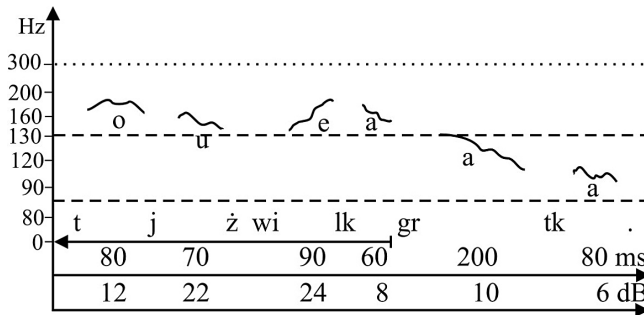
Możliwe relacje kierunku przebiegu tonu w przypadku wypowiedzenia *Ale* w tych niedomówieniach, jak w mazurkach Chopina, kryje się ich najwyższa treść wyraża formuła:

W wielosuprematycznych wypowiedzeniach oznajmujących z parentezą akcent logiczny wykazuje zgodność z akcentem suprematycznym. Jest on wyraże-

niem rematu, tj. nowego, nieznanego. Wyraz *niedomówienia* jest ukrytym środkiem wyrażenia najwyższych treści artystycznych utworu.

Wypowiedzenie *A nasz pan Gustaw – laleczka warszawska – jeśli przemówi, to już wielka gratka* jest typowym wielosuprematycznym wypowiedzeniem typu oznajmującego z parentezą, w którym fonologicznymi **inwariantami** są dwie jednostki: 1) terminalna – *to już wielka gratka*, 2) parentetyczna – *laleczka warszawska*. Segment samogłoskowy akcentu suprematycznego jednostki terminalnej (zob.: rys. 11. segm *-a-* syl. *-grat-*) ma inwariantny: przebieg opadający, ton niski, wydłużenie iloczasu i spadek poziomu intensywności. **Akcent suprematyczny** jednostki terminalnej jest relewantnym elementem struktury intonacyjnej. Jako fonologiczny **inwariant** w swojej lingwistycznej funkcji staje się fonemem, który wspólnie z parentezą konstituuje wypowiedzenie złożone.

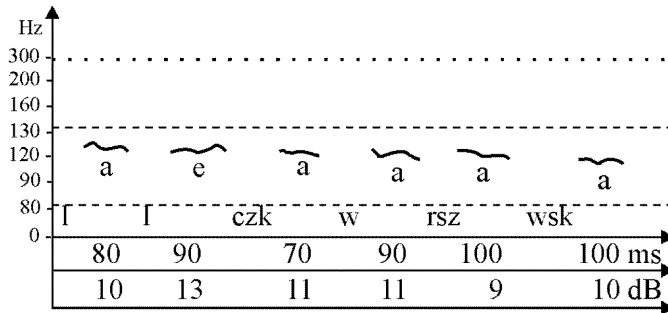
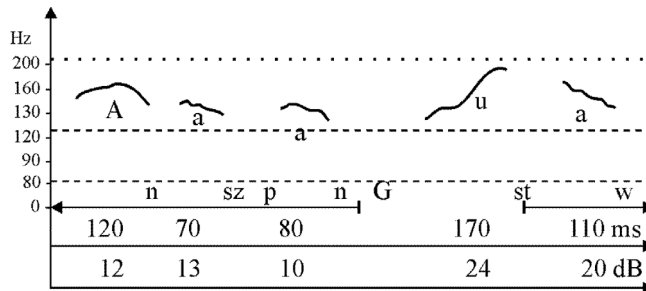

Rys.11. Tonogram wypowiedzenia *to już wielka gratka*. Niski żeński głos KB

Jednostka parentetyczna wykazuje stałą lokalizację **interpozycyjną**. Tu została wyodrębniona w sposób myślnikowy. Wszystkie segmenty tej jednostki cechuje zespół inwariantnych komponentów intonacyjnych: równy kierunek przebiegu, ton niski, ujednoczenie iloczasu oraz poziomu intensywności (zob.: rys. 12 i por. z rys. 11). Jednostka ta stanowi ocenę osobowości postaci literackiej – *Gustawa*.

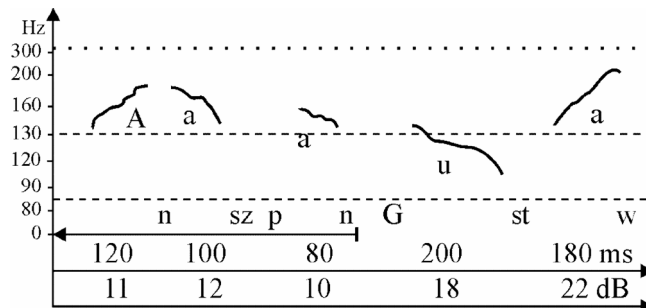
Tak więc zarówno jednostkę terminalną, jak i parentetyczną cechuje inwariantność i fonologiczna relewantność. Natomiast jednostki o treści niezakończonych (SN) charakteryzuje wariantowość. Komponenty intonacyjne w SN nie mają charakteru krzywych nakładających się, zatem są wariantowe, a wobec tego wykazują brak nacechowania fonologicznego (-).

Akcent suprematyczny jednostki inicjalnej w sposób normatywny tworzy wariant intonacyjny, w skład którego wchodzi: binarny przebieg opadająco-rosnący, ton nisko-wysoki, wydłużenie iloczasu, wzrost poziomu intensywności (zob.: rys. 14). Jednostka *A nasz pan Gustaw* łączy się w sposób semantyczny z parentezą – *laleczka warszawska* –. Spoiwem łączącym jest tu struktura tema-

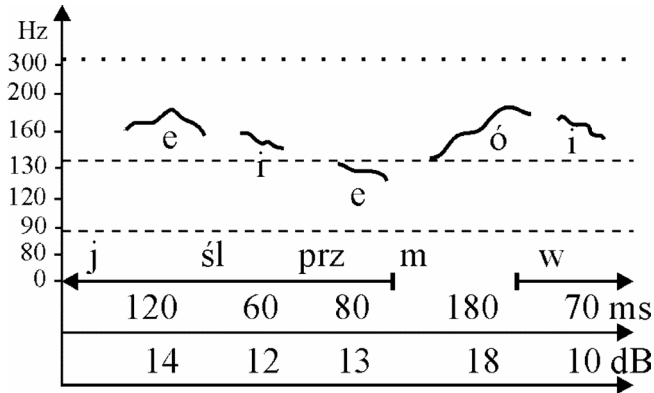
Rys. 12. Tonogram wypowiedzenia *laleczka warszawska*. Niski żeński głos GRRys. 13. Tonogram wypowiedzenia *A nasz pan Gustaw*. Niski żeński głos KB

tyczno-rematyczna. Jednostka inicjalna *A nasz pan Gustaw* jest tematem tego wielosuprematycznego wypowiedzenia oznajmującego. Natomiast *parenteza – laleczka warszawska* – stanowi reumat tego wypowiedzenia.

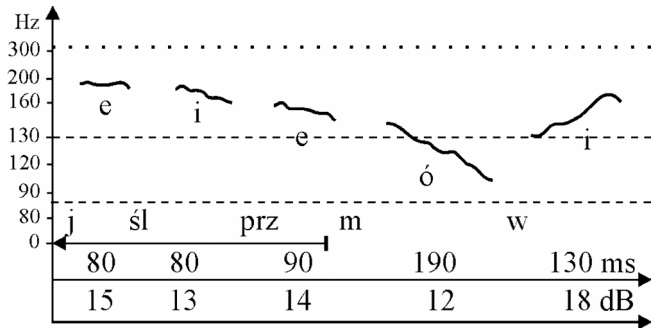
Wariantowość komponentów intonacyjnych wykazuje również akcent suprematyczny jednostki *jeśli przemówi*. Podobnie jak jednostka inicjalna wyraża ona treści niezakończone. Na rys. 15 segment *-ó-* wyrazu *mówi* posiada: przebieg rosnący, ton wysoki, wydłużenie iloczasu oraz < wzrost i > spadek poziomu in-

Rys. 14. Tonogram wypowiedzenia *A nasz pan Gustaw*. Niski żeński głos GR

tensywności. Natomiast akcent suprematyczny ma: binarny przebieg opadająco-rosnący, ton nisko-wysoki, wzdluzenie iloczasu i > spadek, < wzrost poziomu (zob.: rys. 16, segm. -ó- syl. -i- syl. -wi-).

Rys. 15. Tonogram wypowiedzenia *jeśli przemówi*. Niski żeński głos KB

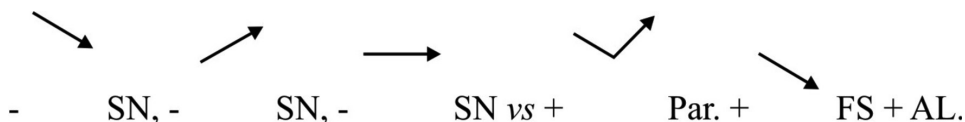

Rys. 16. Tonogram wypowiedzenia *jeśli przemówi*. Niski żeński głos GR

Jednostkę o treści niezakończonyj (*jeśli przemówi*) z jednostką terminalną (*– to już wielka gratka*) łączy zarówno składnia, jak i struktura tematyczno-rematyczna. Z punktu widzenia składni jest to zdanie typu przyczynowo-skutkowego. Akcent suprematyczny jednostki niezakończonyj (SN) jako warunek jest wyrażeniem **tematu**. Z tego też względu jednostka o treści niezakończonyj ma charakter **wariantowy** (zob.: rys. 15 wyraz *przemówi* i por. rys. 16). Natomiast akcent suprematyczny jednostki o treści zakończonyj, terminalnej (ST) jako skutek jest wyrażeniem **rematu** (zob.: rys. 11, segm. -a- syl. -grat-). Wobec tego segment -a- sylaby -grat- w tym wielosuprematycznym wypowiedzeniu z parentezą jest fonologicznym **inwariantem**. Akcent suprematyczny, pełniąc tu funkcję fonemu, wykazuje: przebieg opadający, ton niski, wzdluzenie iloczasu oraz spadek poziomu intensywności. Fone m suprematyczny wyraża treści oznajmujące.

Fonologicznym **inwariantem** tego wielosuprematycznego wypowiedzenia oznajmującego jest również jednostka parentetyczna – *laleczka warszawska* –. Wyrażając ocenę podmiotu, tj. osobowości *Gustawa*, jednostka ta łączy się z tematem wypowiedzenia. Struktura tematyczno-rematyczna integruje jednostki intonacyjne o różnej treści semantycznej: niezakończonyj (inicjalnej), parentetycznej (interpozycyjnej), zakończonyj (terminalnej). W zdaniu powyższym stanowi poetycki opis postaci *Gustawa* (*laleczka warszawska*), jak i jego sposobu wystawiania się (*wielka gratka*).

Możliwe relacje fonologiczne kierunku przebiegu tonu wielosuprematycznego wypowiedzenia *A nasz pan Gustaw – laleczka warszawska – jeśli przemówi, to już wielka gratka* prezentuje formuła:

Parenteza w sensie semantycznym pełni funkcje dopowiedzenia, uzupełnienia treści. Może także zawierać ocenę wymawianych treści lub uwagi o charakterze retrospekcyjnym. Tak wypowiedzenie: 1. *Czasami (ale bardzo rzadko) coś śpiewała*, 2. *Ale w tych niedomówieniach, jak w mazurkach Chopina, kryje się ich najwyższa treść*, 3. *A nasz pan Gustaw – laleczka warszawska – jeśli przemówi, to już wielka gratka* – z punktu widzenia intonacji są wypowiedzeniami oznajmującymi z parentezą. Natomiast kontekstem składniowym parentezy w tych wypowiedzeniach mogą być zdania: pojedyncze, złożone współrzędnie oraz podrzędnie. Kontekst składniowy nie wpływa ani na strukturę jednostek intonacyjnych, ani na ich rozmieszczenie w wielosuprematycznych wypowiedzeniach oznajmujących.

PODSUMOWANIE

Uzyskane na drodze analizy instrumentalnej wyniki badań pozwalają wnioskować, że wypowiedzenie oznajmujące z parentezą jest jednostką wielosuprematyczną. W jej skład wchodzi co najmniej trzy jednostki intonacyjne: 1) suprem inicjalny o treści niezakończonyj (SN), 2) parenteza (SP), 3) suprem terminalny o treści zakończonyj (ST). Dystrybucja tych jednostek w wypowiedzeniu złożonym ma charakter stały i normatywny. Fonem suprematyczny jako fonologiczny **inwariant** wyraża treści oznajmujące wypowiedzenia i ma lokalizację terminalną. Cechuje go przebieg opadający, ton niski, wydłużenie iloczasu oraz spadek

poziomu intensywności (zob.: tab. 1, kol. 3, poz.1–4). Jako zespół o charakterze integrującym tworzy wielosuprematyczne wypowiedzenia oznajmujące z parentezą.

Lp.	Komponenty	Akcent wyrazowy	Akcent suprematyczny
	1	2	3
1	kierunek		
2	wysokość	wysoki	niski
3	iloczasa	skrócenie	wzdłużenie
4	intensywność	wzrost	spadek

Tabela 1. Relacje fonologiczne supremu terminalnego (ST)

Fonologicznym **inwariantem** tego wielosuprematycznego wypowiedzenia jest również jednostka parentetyczna. Inwariantność swoim zakresem obejmuje wszystkie segmenty samogłoskowe tej jednostki. Jej komponenty intonacyjne charakteryzuje równy kierunek przebiegu, ton niski, ujednoczenie iloczasa oraz poziomy intensywności (zob.: tab. 2, kol. 2 poz. 1–4; por. z kol. 3, poz. 1–4).

Lp.	Komponenty	Akcent wyrazowy	Akcent suprematyczny
	1	2	3
1	kierunek		
2	wysokość	niski	niski
3	iloczasa	skrócenie	skrócenie
4	intensywność	spadek	spadek

Tabela 2. Relacje fonologiczne supremu parentetycznego (SP)

Tak więc możemy wnioskować, że zarówno akcent suprematyczny jednostki terminalnej, jak i parentetycznej konstytuują wielosuprematyczne wypowiedzenia oznajmujące z parentezą. Jednostka parentetyczna w strukturze tematyczno-rematycznej złożonego wypowiedzenia wiąże się z rematem. Może mieć formę oceny, uzupełnienia treści lub może zawierać asocjacje o charakterze retrospekcyjnym.

BIBLIOGRAFIA PRZEDMIOTOWA

- Skorek J., 2012, *Intonacja współczesnego języka polskiego w dyskursie lingwistycznym tekstu (badania eksperymentalne)*, „Annales UMCS”, Sectio FF, vol. XXX, 1, s. 129–133.
- Skorek J., 2013a, *Struktura i funkcja parentezy w dyskursie utworu literackiego*, „Dydaktyka Literatury i Konteksty” XXXII, s. 75–93.

Skorek J., 2013b, *Wypowiedzenia parentetyczne w strukturze pytajnej sekwencji dialogowej*, [w:] *Edukacja humanistyczna*, t. 9–10, Zielona Góra.

Skorek J., Skorek J., 2014, *Intonacja języka polskiego w dyskursie lingwistycznym tekstu*, Zielona Góra.

STRESZCZENIE

Celem niniejszej publikacji jest wykrycie funkcji lingwistycznej parentezy w tworzeniu wielosuprematycznych wypowiedzi oznajmujących. W ich kontekście parenteza ma lokalizację interpozycyjną. W skład wypowiedzi wchodzi co najmniej trzy jednostki: 1) suprem inicjalny o treści niezakończonyj, 2) parenteza, 3) suprem terminalny o treści zakończonyj. Dystrybucja tych jednostek ma charakter normatywny. Fonem suprematyczny jednostki terminalnej jako fonologiczny **inwariant** wyraża treści oznajmujące całego wypowiedzenia. Cechuje go przebieg opadający, ton niski, wzdłużenie iloczasu oraz spadek poziomu intensywności. Natomiast jednostka parentetyczna stanowi uzupełnienie treści oznajmujących. Wykazuje: przebieg równy, ton niski, ujednoczenie iloczasu oraz poziomu intensywności. **Parentezę** z jednostką terminalną łączy zarówno składnia, jak i struktura tematyczno-rematyczna. Akcent suprematyczny jednostki niezakończonyj jest wyrażeniem **tematu**. Z tego też powodu jednostka o treści niezakończonyj ma charakter **wariantowy**. Natomiast akcent suprematyczny jednostki o treści zakończonyj, terminalnej jest wyrażeniem **rematu**. Strukturę intonacyjną wielosuprematycznego wypowiedzenia oznajmującego z parentezą tworzy akcent suprematyczny jednostki terminalnej, występujący w funkcji swoistego fonemu oraz parenteza.

Słowa kluczowe: parenteza, inwariant, suprem terminalny, suprem inicjalny, remat

SUMMARY

The purpose of this publication is to detect the linguistic functions in creating multi-suprasegmental declarative utterances. In the context of the parenthesis there is an interpositional localization. It consists of at least three units: 1) supra initial of the uncompleted content, 2) parenthesis, 3) supra terminal of the completed content. The distribution of these units is normative. The supreme phoneme of a terminal unit as a phonological invariant expresses the declarative content of the entire utterance. It is characterized by a sloping course, low tone, lengthening of quantity and the decrease in the intensity level. Whereas a parenthetical unit constitutes the supplement of the declarative content. It shows a regular course, low tone, standardization of quantity and the level of intensity. The terminal parenthesis unit combines either syntax or theme-semantic structure. A supreme accent of a unit in progress is an expression of the individual subject. For this reason, the unit of the content in progress is of a variant character. Whereas the supreme accent of a unit of the completed content, is the rheme phrase. The intonation structure of a multi-suprasegmental declarative utterance with a parenthesis is created by a supreme accent of a terminal unit, representing the phoneme-specific functions, and parenthesis.

Key words: parenthesis, invariant, supra terminal, supra initial, rheme